

๑. อนาคตปิณฑโกวิทสุต

[๓๘๓] เอวเม สุต:- เอกิ สมัย ภควา สาวตถิยั วิหริติ เขตวเน อนาถปิณฑิกสุส อารามเ. เตณ ไช ปน สมเยน อนาถปิณฑิกิ คหปติ อาพาธิโก โหติ ทุกฺขิตโต พัพพหคิลานเ. อถ ไช อนาถปิณฑิกิ คหปติ อญฺญตรั ปุริสั อามนฺเตสิ “เอहि ตวํ อมโห ปุริส เยน ภควา เตนุปลงฺกม, อุปสงฺกमितวา มม วจเนน ภควโต ปาเท สิริสา วนฺทาทิ, เอวญจ วเทहि “อนาถปิณฑิกิ ฆนฺเต คหปติ อาพาธิโก ทุกฺขิตโต พัพพหคิลานเ, โส ภควโต ปาเท สิริสา วนฺทตี”ติ. เยน จายสฺมา สารีปุตฺโต เตนุปลงฺกม, อุปสงฺกमितวา มม วจเนน อายสฺมโต สารีปุตฺตสุส ปาเท สิริสา วนฺทาทิ, เอวญจ วเทहि ‘อนาถปิณฑิกิ ฆนฺเต คหปติ อาพาธิโก ทุกฺขิตโต พัพพหคิลานเ, โส อายสฺมโต สารีปุตฺตสุส ปาเท สิริสา วนฺทตี’ติ. เอวญจ วเทहि ‘สาธุ กิร ฆนฺเต อายสฺมา สารีปุตฺโต, เยน อนาถปิณฑิกสุส คหปติสุส นิเวสนั, เตนุปลงฺกมตุ อนุกมปิ อุปาทายา’ติ.

“เอวฆนฺเต”ติ ไช โส ปุริโส อนาถปิณฑิกสุส คหปติสุส ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปลงฺกมิ, อุปสงฺกमितวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมณฺตํ นิสิติ.

เอกมณฺตํ นิสินฺโน ไช โส ปุริโส ภควนฺตํ เอตทโวจ “อนาถปิณฑิกิ ฆนฺเต คหปติ อาพาธิโก ทุกฺขิตโต พัพพหคิลานเ, โส ภควโต ปาเท สิริสา วนฺทตี”ติ. เยน จายสฺมา สารีปุตฺโต เตนุปลงฺกมิ, อุปสงฺกमितวา อายสฺมณฺตํ สารีปุตฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมณฺตํ นิสิติ, เอกมณฺตํ นิสินฺโน ไช โส ปุริโส อายสฺมณฺตํ สารีปุตฺตํ เอตทโวจ “อนาถปิณฑิกิ ฆนฺเต คหปติ อาพาธิโก ทุกฺขิตโต พัพพหคิลานเ, โส อายสฺมโต สารีปุตฺตสุส ปาเท สิริสา วนฺทติ, เอวญจ วเทहि ‘สาธุ กิร ฆนฺเต อายสฺมา สารีปุตฺโต, เยน อนาถปิณฑิกสุส คหปติสุส นิเวสนั, เตนุปลงฺกมตุ อนุกมปิ อุปาทายา’ติ. อภิวาเสสิ ไช อายสฺมา สารีปุตฺโต ตฺถนึภาเวน.

[๓๘๔] อถ ไช อายสฺมา สารีปุตฺโต นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย อายสฺมตา อาณนฺเทน ปจฺจาสมเณน, เยน อนาถปิณฑิกสุส คหปติสุส นิเวสนั, เตนุปลงฺกมิ, อุปสงฺกमितวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสิติ.

นิสฺซช ไช อายสฺมา สารีปุตฺโต อนาถปิณฑิกิ คหปตี เอตทโวจ “กจฺจิ เต คหปติ ชมนียั, กจฺจิ ยาปนียั, กจฺจิ เต ทุกฺขา เวทนา ปฏิกกมณฺติ โน อภิกกมณฺติ, ปฏิกกโมสานั ปญฺญายติ โน อภิกกโม”ติ.

น เม ฆนฺเต สารีปุตฺต ชมนียั, น ยาปนียั, พัพพหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกกมณฺติ โน ปฏิกกมณฺติ, อภิกกโมสานั ปญฺญายติ โน ปฏิกกโมติ.

เสยฺยถาปิ ฆนฺเต สารีปุตฺต พลวา ปุริโส ติเณฺหน สีขเรน มุฑฺธานั^๑ อภิมตฺถเยย. เอวเมว ไช เม ฆนฺเต สารีปุตฺต อหิมตฺตา วาตา มุฑฺธานั โอนนฺติ.^๒ น เม ฆนฺเต สารีปุตฺต ชมนียั, น ยาปนียั, พัพพหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกกมณฺติ โน ปฏิกกมณฺติ, อภิกกโมสานั ปญฺญายติ โน ปฏิกกโมติ.

^๑ จ. มุฑฺธนิ

^๒ จ. อุหนนฺติ

เสยฺยถาปิ ภนฺเต สารีปุตฺต พลฺวา ปุริโส ทฬฺหเนน วรตฺตชณฺเฑน สีเส สีสเวจฺจนฺ³ ทเพยฺย. เอวเมว โข เม ภนฺเต สารีปุตฺต ⁴อหิมตฺตา วาตา สีสํ ปริกฺกนฺทติ,^{๕๔๔} น เม ภนฺเต สารีปุตฺต ขมนีโย, น ยาปนีโย, พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมฺนฺติ โน ปฏิกฺกมฺนฺติ, อภิกฺกโมสานํ ปญฺญาติ โน ปฏิกฺกโมติ.

เสยฺยถาปิ ภนฺเต สารีปุตฺต ทกฺโข โคฆาตโก วา โคฆาตกนฺเดวาสี วา ติเณหน โควิกฺกนฺตเนน กุจฺฉิ ปริกฺกนฺเตยฺย. เอวเมว โข เม ภนฺเต สารีปุตฺต อหิมตฺตา วาตา กุจฺฉิ ปริกฺกนฺทติ. น เม ภนฺเต สารีปุตฺต ขมนีโย, น ยาปนีโย, พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมฺนฺติ โน ปฏิกฺกมฺนฺติ, อภิกฺกโมสานํ ปญฺญาติ โน ปฏิกฺกโมติ.

เสยฺยถาปิ ภนฺเต สารีปุตฺต เทว พลฺวนโต ปุริสา ทฬฺหผลตฺรํ ปุริสํ นานาพาหาสุ คเหตฺวา อังคารกาสุยา สนฺตาเปยฺยํ สมฺปริตาเปยฺยํ. เอวเมว โข เม ภนฺเต สารีปุตฺต อหิมตฺโต กายสฺมึ ทาโห. น เม ภนฺเต สารีปุตฺต ขมนีโย, น ยาปนีโย, พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมฺนฺติ โน ปฏิกฺกมฺนฺติ, อภิกฺกโมสานํ ปญฺญาติ โน ปฏิกฺกโมติ.

[๓๘๕] ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สีกฺขิตพฺพํ “น จกฺขุ อูปาทิยิสฺสามิ, น จ เม จกฺขุนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตี”ติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สีกฺขิตพฺพํ.

ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สีกฺขิตพฺพํ “น โสตํ อูปาทิยิสฺสามิ, น จ เม โสตนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตี”ติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สีกฺขิตพฺพํ. ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สีกฺขิตพฺพํ “น ฆานํ อูปาทิยิสฺสามิ, น จ เม ฆานนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตี”ติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สีกฺขิตพฺพํ. ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สีกฺขิตพฺพํ “น ชิวฺหํ อูปาทิยิสฺสามิ, น จ เม ชิวฺหานิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตี”ติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สีกฺขิตพฺพํ. ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สีกฺขิตพฺพํ “น กายํ อูปาทิยิสฺสามิ, น จ เม กายนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตี”ติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สีกฺขิตพฺพํ. ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สีกฺขิตพฺพํ “น มนํ อูปาทิยิสฺสามิ, น จ เม มโนนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตี”ติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สีกฺขิตพฺพํ. (๑)

ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สีกฺขิตพฺพํ “น รูปํ อูปาทิยิสฺสามิ, น จ เม รูปนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตี”ติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สีกฺขิตพฺพํ. ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สีกฺขิตพฺพํ “น สทฺทํ อูปาทิยิสฺสามิ... น คนฺธํ อูปาทิยิสฺสามิ... น รสํ อูปาทิยิสฺสามิ... น โผฏฺฐพฺพํ อูปาทิยิสฺสามิ... น ธมฺมํ อูปาทิยิสฺสามิ, น จ เม ธมฺมนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตี”ติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สีกฺขิตพฺพํ. (๒)

ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สีกฺขิตพฺพํ “น จกฺขุวิญฺญาณํ อูปาทิยิสฺสามิ, น จ เม จกฺขุวิญฺญาณนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตี”ติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สีกฺขิตพฺพํ. ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สีกฺขิตพฺพํ “น โสตวิญฺญาณํ อูปาทิยิสฺสามิ... น ฆานวิญฺญาณํ อูปาทิยิสฺสามิ... น ชิวฺหาวิญฺญาณํ อูปาทิยิสฺสามิ... น กายวิญฺญาณํ อูปาทิยิสฺสามิ... น มโนวิญฺญาณํ อูปาทิยิสฺสามิ, น จ เม มโนวิญฺญาณนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ ภวิสฺสตี”ติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สีกฺขิตพฺพํ. (๓)

³ จ. สีสเวจฺ

⁻⁴ จ. อหิมตฺตา สีเส สีสเวทนา

ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ ลิกฺขิตพฺพํ “น จกฺขุสมฺมสฺสํ อูปาทิยิสฺสามิ, น จ เม จกฺขุ
สมฺมสฺสนิสฺสิตํ วิญฺเญวณํ ภวิสฺสตี”ติ. เอวเมว หิ เต คหปติ ลิกฺขิตพฺพํ. ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ
ลิกฺขิตพฺพํ “น โสิตสมฺมสฺสํ อูปาทิยิสฺสามิ... น ฆานสมฺมสฺสํ อูปาทิยิสฺสามิ... น ชิวหาสมฺมสฺสํ
อูปาทิยิสฺสามิ... น กายสมฺมสฺสํ อูปาทิยิสฺสามิ... น มโนสมฺมสฺสํ อูปาทิยิสฺสามิ, น จ เม มโน
สมฺมสฺสนิสฺสิตํ วิญฺเญวณํ ภวิสฺสตี”ติ. เอวเมว หิ เต คหปติ ลิกฺขิตพฺพํ. (๔)

[๓๘๗] เอวํ วุตเต อนาถปิณฺฑิโก คหปติ ปโรหิ, อสฺสูนิ ปวตฺเตสิ. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท อนาถปิณฺฑิกํ คหปตี เอตทโวจ “โอเลยฺยาสี⁷ โข ตวํ คหปติ, สํสึ⁸ โข ตวํ คหปตี”ติ. นานํ ภาณเต อานนฺท โอเลยฺยามี, นปิ สํสึทามิ, อปิ จ เม ที่สมรตฺตํ สตถา ปยฺรฺุปาสิตฺ, มโนภาวนียา จ ภิกฺขุ, น จ เม เอวรूपิ ฌมฺมี กถา⁹ สฺสุตฺตปฺพพาติ. น โข คหปติ คิหิํ โธทาตวสนานํ เอวรूपิ ฌมฺมี กถา ปฏิภาติ, ปพฺพชิตานํ คหปติ เอวรूपิ ฌมฺมี กถา ปฏิภาตึติ. เตณหิ ภาณเต สาริปฺุตต คิหิํปิ โธทาตวสนานํ เอวรूपิ ฌมฺมี กถา ปฏิภาตฺ, สนฺติ หิ ภาณเต กุลปฺุตตา อปฺพรชกฺขชาติกา อสฺสวณฺตา ฌมฺมสฺส ปรีหายนฺติ, ภวิสฺสนฺติ ฌมฺมสฺส อญฺญาตาโรติ.

อถ โข อายสฺมา จ สาริปฺุตโต อายสฺมา จ อานนฺโท อนาถปิณฺฑิกํ คหปตี อิมินา โอวาเทน โอวทิตฺวา อญฺญาสาสนา ปกฺกมึสฺ.

อถ โข อนาถปิณฺฑิโก คหปติ อจิรปฺกนฺเต อายสฺมนฺเต จ สาริปฺุตเต อายสฺมนฺเต จ อานนฺเต กาลมกาสี,¹⁰ ตฺสึตํ กายํ อฺุปฺปชฺชิตี.¹¹ อถ โข อนาถปิณฺฑิโก เทวปฺุตโต อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺโณ เกวลกปฺปิ เชตวนํ โอภาเสตฺวา เยน ภควา เตนฺุสสงฺกมิ, อฺุสสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนตํ อญฺญาสี, เอกมฺนตํ จิตฺโต โข อนาถปิณฺฑิโก เทวปฺุตโต ภควนฺตํ คาถาหิ อชฺฌมกาสี

“อิทํ ¹² หิ ตํ เชตวนํ	อิสฺสิสฺมนิเสวิตํ
อาวฺตุถํ ฌมฺมราเชน	ปีติสฺสยฺชนนํ มม.
กมฺมํ วิชฺชา จ ฌมฺโม จ	สึลล์ ฐีวิตมฺุตตมํ
เอเตน มจฺจา สฺสุชฺฌนฺติ	น โคตฺเตน น ฌเนน วา. ¹³
ตสฺมา หิ ปณฺฑิตो โปโส	สมฺปสฺสํ อตฺถมตฺตโน
โยนิโส วิจิเน ฌมฺมํ	เอวํ ตตฺถ วิสฺสุชฺฌตฺติ.
สาริปฺุตโตว ปญฺญาเย	สึเลน อฺุปฺสเมน จ
¹⁴ โย หิ ปารํจฺโคโต ภิกฺขุ	เอตาวปรโม สียา”ติ.

⁷ ฉ.อิ. โอสิยสิ

⁸ ฉ.อิ. สํสึทสิ

⁹ ก. ฌมฺมิกถา

¹⁰ ฉ. กายสฺส ฌาตา ปรมฺมรณฺา

¹¹ ฉ. อฺุปฺปชฺชิตี

¹² ก. อิติ หิํ เชตวนํ

¹³ ฉ. น โคตฺเตน ฌเนน วา

¹⁴ ฉ. โยปี ปารํจฺโคโต

อิทมโวจ อนาคตปิณฑโก เทวปุตโต. สมนุญโณ สตถา อโหสิ. อถ ไช อนาคตปิณฑโก เทวปุตโต “สมนุญโณ เม สตถา”ติ ภควนตํ อภิวาเทตวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ตตฺถเฏวณฺตรธายี.

[๓๘๘] อถ ไช ภควา ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ภิกฺขุ อามนฺเตสิ: อิมํ ภิกฺขเว รตฺตี อถฺวตโร เทวปุตโต อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺโณ เกวลกปฺปํ เชตวนํ โธภาเสตฺวา เยนํหิ เตนฺอุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา มํ อภิวาเทตฺวา เอกมณฺตํ อฏฺฐาสิ, เอกมณฺตํ จิตฺโต ไช โส เทวปุตโต มํ คาถาหิ อชฺฌภาสิ

“อิทํ หิ ตํ เชตวนํ	อิสฺสัสมฺนิเสวิตํ
อาวฺตถิ ฌมฺมราเชน	ปิตฺติสญฺชนํ มม.
กมฺมํ วิชฺชา จ ฌมฺโม จ	สีลํ ชีวิตมฺตมํ
เอเตน มจฺจา สฺสชฺฌนฺติ	น โคตฺเตน น ฌเนน วา,
ตสฺมา หิ ปณฺฑิตो โปโส	สมฺปสฺสํ อตฺถมตฺตโน
โยนิโส วิจิเน ฌมฺมํ	เอวํ ตตฺถ วิสฺสชฺฌนฺติ.
สารีปฺตฺโตว ปญฺญาย	สีเลน อุปสเมน จ
โย หิ ปารํชคโต ภิกฺขุ	เอตาวปรโม สียา”ติ.

อิทมโวจ ภิกฺขเว โส เทวปุตโต “สมนุญโณ เม สตถา”ติ มํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ตตฺถเฏวณฺตรธายีติ.

เอวํ วุตฺเต อายสฺมา อานนฺโท ภควนตํ เอตทโวจ “โส หิ ฐฺนุ โส ภาณเต อนาคตปิณฑโก เทวปุตโต ภวิสฺสติ, อนาคตปิณฑโก ภาณเต คหปติ อายสฺมณฺเต สารีปฺตฺเต อภิปฺปสนฺโน¹⁵ อโหสิ”ติ. สารุ สารุ อานนฺท, ยาวตกํ ไช อานนฺท ตกฺกาย ปตฺตพฺพํ, ¹⁶อนุปฺปตฺตํ ตยา, อนาคตปิณฑโก โส อานนฺท เทวปุตโต, นญฺโณติ.¹⁷

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินฺนํทีติ.

อนาคตปิณฑโกวาทสฺสตํ นิฏฺฐิตํ ปจฺม.

¹⁵ ส. อเวจฺจปฺปสนฺโน

¹⁶ ฉ. อนุปฺปตฺตํ ตํ ตยา

¹⁷ ฉ. นญฺโณติ ปทํ นตฺถิ

๑. อนาถปิณฑิโกวาทสูตร ว่าด้วยการให้โอวาทแก่นาถปิณฑิกคหบดี

[๓๘๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้นแล อนาถปิณฑิกคหบดีป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ครั้นนั้น ท่านอนาถปิณฑิกคหบดีเรียกบุรุษคนหนึ่งมาสั่งว่า

“มาเถิด พ่อมหาจำเริญ เจ้าจงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาค ด้วยเศียรเกล้าตามคำของเรา แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อนาถปิณฑิกคหบดีป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ท่านขอถวายอภิวาทพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า” และจงเข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ กราบเท้าทั้งสองของท่านด้วยเศียรเกล้าตามคำของเรา จงเรียนอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ อนาถปิณฑิกคหบดีป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ท่านขอกราบเท้าทั้งสองของท่านพระสารีบุตรด้วยเศียรเกล้า” และจงเรียนอย่างนี้ว่า “ขอท่านพระสารีบุตรโปรดอนุเคราะห์ เข้าไปเยี่ยมท่านอนาถปิณฑิกคหบดีถึงนิเวศน์ด้วยเถิด”

บุรุษนั้นรับคำแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านอนาถปิณฑิกคหบดีป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ท่านขอถวายบังคมพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า” และเข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ ให้อแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้เรียนท่านพระสารีบุตรดังนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านอนาถปิณฑิกคหบดีป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ท่านขอกราบเท้าทั้งสองของท่านพระสารีบุตรด้วยเศียรเกล้าและฝากมาเรียนว่า “ขอท่านพระสารีบุตรโปรดอนุเคราะห์ เข้าไปเยี่ยมท่านอนาถปิณฑิกคหบดีถึงนิเวศน์ด้วยเถิด”

ท่านพระสารีบุตรรับนิมิตโดยดูชนิภาพ

[๓๘๔] ครั้นนั้น ท่านพระสารีบุตรครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวร มีท่านพระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะ เข้าไปยังนิเวศน์ของท่านอนาถปิณฑิกคหบดี นั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้แล้ว ได้ถามท่านอนาถปิณฑิกคหบดีว่า “คหบดี ท่านยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ ทุกขเวทนาของท่านทุเลาลง ไม่กำเริบขึ้นหรือ อาการทุเลาปรากฏ อาการกำเริบไม่ปรากฏหรือ”¹⁸

ท่านอนาถปิณฑิกคหบดีตอบว่า “ท่านสารีบุตร กระผมไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนาของกระผมกำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย อาการกำเริบปรากฏ อาการทุเลาไม่ปรากฏ

เปรียบเหมือนคนที่แข็งแรงใช้เหล็กแหลมคมทิ่มแทงศีรษะ แม้ฉันใด ลมอันแรงกล้าเสียดแทงศีรษะของกระผมฉันนั้นเหมือนกัน กระผมไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนาของกระผมกำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย อาการกำเริบปรากฏ อาการ ทุเลาไม่ปรากฏ

เปรียบเหมือนคนที่แข็งแรงใช้เชือกหนังที่เหนียวข้นที่ศีรษะ แม้ฉันใด ลมอันแรงกล้าเสียดแทงศีรษะของกระผมฉันนั้นเหมือนกัน กระผมไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนาของกระผมกำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย อาการกำเริบปรากฏ อาการ ทุเลาไม่ปรากฏ ขอรับ

เปรียบเหมือนคนฆ่าโคหรือลูกมือคนฆ่าโคผู้ชำนาญ ใช้มีดแล่นเนื้อที่คมกรีดท้อง แม้ฉันใด ลมอันแรงกล้าเสียดแทงท้องของกระผมฉันนั้นเหมือนกัน กระผมไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนาของกระผมกำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย อาการกำเริบปรากฏ อาการทุเลาไม่ปรากฏ

¹⁸ ดูเทียบ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๒/๕๕๘-๕๕๙, อง.จก.ก. (ไทย) ๒๒/๕๖/๕๕๖

เปรียบเหมือนคนที่แข็งแรง ๒ คน จับแขนคนที่อ่อนแอกว่าคนละข้างอย่างให้ร้อนบนหลุมถ่านเพลิง แม้ฉันใด อาการเร่าร้อนในกายของกระผมก็มีมากอย่างยิ่ง ฉะนั้นเหมือนกัน

ท่านสารีบุตร กระผมไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนาของกระผมกำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย อาการกำเริบปรากฏ อาการทุเลาไม่ปรากฏ”¹⁹

[๓๘๕] ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า “คหบดี เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียก ในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า “เราจักไม่ยึดมั่นจักขุ(ตา) และวิญญานที่อาศัยจักขุของเราจักไม่มี” ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า “เราจักไม่ยึดมั่นโสต(หู) และวิญญานที่อาศัยโสตของเราจักไม่มี” ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า “เราจักไม่ยึดมั่นฆานะ(จมูก) และวิญญานที่อาศัยฆานะของเราจักไม่มี” ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า “เราจักไม่ยึดมั่นชีวหา(ลิ้น) และวิญญานที่อาศัยชีวหาของเราจักไม่มี” ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า “เราจักไม่ยึดมั่นกาย(ร่างกาย) และวิญญานที่อาศัยกายของเราจักไม่มี” ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า “เราจักไม่ยึดมั่นมโน(ใจ) และวิญญานที่อาศัยมโนของเราจักไม่มี” ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้ (๑)

คหบดี เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า “เราจักไม่ยึดมั่นรูป และวิญญานที่อาศัยรูปของเราจักไม่มี” ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า “เราจักไม่ยึดมั่นเสียง ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า “เราจักไม่ยึดมั่นกลิ่น ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า “เราจักไม่ยึดมั่นรส ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า “เราจักไม่ยึดมั่นโณภูฐัพพะ ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า “เราจักไม่ยึดมั่นธรรมารมณฺ์ และวิญญานที่อาศัยธรรมารมณฺ์ของเราจักไม่มี” ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้ (๒)

คหบดี เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า “เราจักไม่ยึดมั่นจักขุวิญญาน และวิญญานที่อาศัยจักขุวิญญานของเราจักไม่มี” ท่านพึงสำเหนียก อย่างนี้

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า “เราจักไม่ยึดมั่นโสตวิญญาน ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า “เราจักไม่ยึดมั่นฆานวิญญาน ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า “เราจักไม่ยึดมั่นชีวหาวิญญาน ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า “เราจักไม่ยึดมั่นกายวิญญาน ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า “เราจักไม่ยึดมั่นมโนวิญญาน และวิญญานที่อาศัยมโนวิญญานของเราจักไม่มี” ท่านพึงสำเหนียก อย่างนี้ (๓)

คหบดี เพราะเหตุนั้นแล ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า “เราจักไม่ยึดมั่นจักขุสัมผัส และวิญญานที่อาศัยจักขุสัมผัสของเราจักไม่มี” ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า “เราจักไม่ยึดมั่นโสตสัมผัส ...

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้อย่างนี้ว่า “เราจักไม่ยึดมั่นฆานสัมผัส ...

¹⁹ ดูเทียบ ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๘๗/๘๑

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้กันว่า “เราจักไม่ยึดมั่นกายสัมผัส ...

เพราะเหตุนี้ ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ว่า “เราจักไม่ยึดมั่นในสัมผัส และวิญญาณที่อาศัยในสัมผัสของเราก็จักไม่มี” ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้ (๕)

เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ว่า “เราจักไม่ยึดมั่นโลกหน้า และวิญญานที่อาศัยโลกหน้าของเราก็จักไม่มี” ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้

คหบดี เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกในเรื่องนี้ว่า “อารมณ์ใดที่เราเห็น พัง ทราบ รู้แจ้ง แสวงหา ได้พิจารณาแล้วด้วยใจ เราจักไม่ยึดมั่นอารมณ์นั้น และวิญญานที่อาศัยอารมณ์นั้นของเราก็จักไม่มี” ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้” (๙)

[๓๘๗] เมื่อท่านพระสารีบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว อนาถบิณฑิกคหบดีได้ร้องไห้ น้ำตาไหล ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์ได้ถามท่านอนาถบิณฑิกคหบดีว่า “คหบดี ท่านยังยึดติดอยู่หรือ”

อนาถบิณฑิกคหบดีตอบว่า “ท่านอานนท์ผู้เจริญ กระผมมิได้ยึดติด แต่กระผมได้นั่งใกล้พระศาสดาและหมู่ภิกษุที่น่าเจริญใจมานานแล้ว กระผมไม่เคยได้สดับธรรมมีกถาเห็นปานนี้เลย”

“คหบดี ธรรมมีกถาเห็นปานนี้ ไม่แจ่มแจ้งแก่คฤหัสถ์ผู้หนุ่มสาวหนุ่มสาว แต่แจ่มแจ้งแก่บรรพชิตทั้งหลาย”

“ท่านพระสารีบุตรผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้น ขอธรรมมีกถาเห็นปานนี้ จงแจ่มแจ้งแก่คฤหัสถ์ผู้หนุ่มสาวหนุ่มสาวบ้างเกิด เพราะกุลบุตรผู้มีกิเลสจตุสน์ในดวงตาน้อย²⁰ก็มีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรม พวกเขาจึงเสื่อมและเป็นผู้ไม่รู้ธรรม”

ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรและท่านพระอานนท์ได้โอวาทอนาถบิณฑิกคหบดีด้วยโอวาทนี้ ลูกขึ้นจากอาสนะแล้วจากไป

เมื่อท่านพระสารีบุตรและท่านพระอานนท์จากไปแล้วไม่นาน อนาถบิณฑิกคหบดี ก็ได้ทำกาลกิริยาแล้วไปเกิดในหมู่เทพชั้นดุสิต ครั้งนั้น อนาถบิณฑิกเทพบุตร มีวรรณะงดงามยิ่งนัก เมื่อราตรีผ่านพ้นไป ทำพระเชตวันทั้งหมดให้สว่าง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว ยืน ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

“ก็พระเชตวันนี้ มีหมู่ฤษีพำนักอยู่²¹

พระผู้เป็นธรรมราชาประทับอยู่

เป็นสถานที่ให้เกิดปิตักข์พระองค์

การงาน ๑ วิชชา ๑ ธรรม ๑ ศีล ๑ ชีวิตอันสูงสุด²² ๑

สัตว์ทั้งหลายย่อมบริสุทธ์ด้วยธรรมนี้

หาใช่บริสุทธ์ด้วยโคตรหรือทรัพย์ไม่

เพราะเหตุนั้นแหละ คนฉลาดเมื่อเห็นประโยชน์ตน

ควรเลือกเฟ้นธรรมโดยแบบกายเกิด

เพราะเมื่อเลือกเฟ้นเช่นนี้ ย่อมหมดจดในธรรมเหล่านั้น

พระสารีบุตรท่านนั้น เป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่าภิกษุผู้ถึงฝั่ง

²⁰ ผู้มีกิเลสจตุสน์ในดวงตาน้อย หมายถึงมีอุสึคือราคะ โทสะ โมหะ เบาบางคือเล็กน้อย ที่ปิดบังดวงตาคือปัญญา (ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๒๘๒/๘๕, วิ.อ. (บาลี) ๓/๘-๙/๑๔-๑๕)

²¹ หมู่ฤษีพำนักอยู่ ในที่นี้หมายถึง หมู่ภิกษุอาศัยอยู่ (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๓๘๗/๒๓๖)

²² การงาน หมายถึงมรรคเจตนา วิชชา หมายถึงมรรคปัญญา อีกนัยหนึ่ง หมายถึงสัมมาทิฐิและ สัมมาสังกัปปะ ธรรม หมายถึงธรรมที่เป็นฝ่ายแห่งสมาธิ อีกนัยหนึ่ง หมายถึงสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ ศีล หมายถึงสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ชีวิตอันสูงสุด หมายถึงชีวิตของผู้ดำรงอยู่ในศีล (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๓๘๗/๒๓๖, ส.ส.อ. (บาลี) ๑/๔๘/๘๖, ส.ฎีกา (บาลี) ๑/๔๘/๑๓๒)

ด้วยปัญญา ศีล และความสงบ”

อนาถปิณฑิกเทพบุตรได้กราบทูลดังนี้แล้ว พระศาสดาทรงพอพระทัย ลำดับนั้น อนาถปิณฑิกเทพบุตรรู้ว่า “พระศาสดาทรงพอพระทัย” จึงถวายอภิวาท กระทำประทักษิณแล้วหายตัวไป ณ ที่นั่นเอง

[๓๔๘] ครั้งนั้น เมื่อราตรีนั้นล่วงไปแล้ว พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อคืนนี้ เทพบุตรองค์หนึ่ง มีวรรณะงดงามยิ่งนัก เมื่อราตรีผ่านพ้นไป ทำพระเชตวันทั้งหมดให้สว่าง เข้ามาหาเราถึงที่อยู่ให้เราแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับเราด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

“ก็พระเชตวันนี้ มีหมู่ฤๅษีพำนักอยู่

พระผู้เป็นธรรมราชาประทับอยู่

เป็นสถานที่ให้เกิดปิติแก่ข้าพระองค์

การงาน ๑ วิชา ๑ ธรรม ๑ ศีล ๑ ชีวิตอันสูงสุด ๑

สัตว์ทั้งหลายย่อมบริสุทธิดด้วยธรรมนี้

หาใช่บริสุทธิดด้วยโคตรหรือทรัพย์ไม่

เพราะเหตุนั้นแหละ คนฉลาดเมื่อเห็นประโยชน์ตน

ควรเลือกเฟ้นธรรมโดยแยบคายเถิด

เพราะเมื่อเลือกเฟ้นเช่นนี้ ย่อมหมดจดในธรรมเหล่านั้น

พระสารีบุตรเท่านั้น เป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่าภิกษุผู้ถึงฝั่ง

ด้วยปัญญา ศีล และความสงบ”

ภิกษุทั้งหลาย เทพบุตรนั้นได้กล่าวดังนี้แล้ว รู้ว่า “พระศาสดาทรงพอพระทัยเรา” จึงให้เรา ทำประทักษิณแล้วหายตัวไป ณ ที่นั่นเอง”²³

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เทพบุตรนั้น จักเป็นอนาถปิณฑิกเทพบุตรแน่ เพราะอนาถปิณฑิกคบดีเลื่อมใสแล้วในท่านพระสารีบุตร”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ อานนท์ เรื่องที่เธอคาดคะเนนั้น เธอลำดับเรื่องถูกแล้ว เทพบุตรนั้นคืออนาถปิณฑิกเทพบุตร มิใช่ใครอื่น”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอานนท์มีใจยินดีชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

อนาถปิณฑิกโกวาทสูตรที่ ๑ จบ

²³ ดูเทียบ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๐๑/๑๐๙